





Comparative Study of the Approach of the Islamic Republic of Iran and the United States in Facing the Arab Uprisings

Mohammad Jafar Javadi Arjmand *  *Corresponding Author*, Associate Professor
Department of Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: mjjavad@ut.ac.ir

Mohammad Matin Salmani  Master's student in Political Science, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: matinsalmani99@gmail.com

Tahmineh Tafakori  Master's student of International Relations, Department of International Relations, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: tahminehtafakor_99@yahoo.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

The United States,
The Islamic Republic of
Iran,
Constructivism,
Arab Uprisings

Article history:

Received May 10, 2024

Received in revised form

August 24, 2024

Accepted September 14,
2024

Published Online

September 21, 2024

ABSTRACT

Following the Islamic Revolution of Iran in 1979 and the occupation of the United States Embassy in particular, Iran, and the United States emerged as primary rivals in the international system. With the United States as the dominant global power in West Asia following England's withdrawal in the 1970s, and Iran as a new regional power aiming to remove the American presence, they seek to counterbalance each other's influence in the region. During the 2010s, the Arab uprisings posed a complex challenge to the foreign policy apparatuses of both countries, adding several variables to the ongoing political and historical conflict between the two states. This research aims to explore the differences between Iran and the United States in their response to the Arab uprisings. The study employs the conceptual framework of constructivism and uses descriptive and analytical methods to address this query. According to the findings of this study, both states, from a constructivist standpoint, seek to maximize their interests through new regional variables in an intersubjective structural framework.

Cite this Article: Javadi Arjmand, M. J., Salmani, M. M., & Tafakori, T. (2024). Comparative Study of the Approach of the Islamic Republic of Iran and the United States in Facing The Arab Uprisings. *World Politics*, 13(2), 83-91.

doi: [10.22124/wp.2024.26457.3305](https://doi.org/10.22124/wp.2024.26457.3305)



© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: [10.22124/wp.2024.26457.3305](https://doi.org/10.22124/wp.2024.26457.3305)

1. Introduction

The series of Arab uprisings, also known as the Arab Spring or the so-called Islamic awakening in Iranian political culture, was a chain of anti-government protests, uprisings, and armed rebellions that swept across many Arab countries in the early 2010s. In this context, two states played critical roles: Iran, due to its proximity to these developments, and the United States, due to its strong presence in the region. The "Islamic Awakening" notion was Iran's most significant attempt to identify these uprisings. Moreover, it interpreted them as movements that could potentially align with Iran's ideological positions and regional demands. According to the constructivist approach of this research, a state's discursive, cultural, and ideological positions have an impact on its foreign policy when confronted with international phenomena. By contrast, the United States' approach was marked by more cautious and varied reactions, driven by its strategic interests in the region, including the stability of the allied states and concern about the emergence of extremist and terrorist groups. The United States supported movements in these uprisings that appeared to align with its democratic values. Nevertheless, its overall position was complicated by the need to strike a balance between democracy promotion and geopolitical interests. As a result, this article employs a comparative method and draws on library documents to answer one primary question: what distinguishes the Islamic Republic of Iran and the United States of America when confronting the Arab uprisings from an identity and normative perspective?

2. Theoretical Framework

Using the constructivist theoretical framework, this article attempts to answer the research question raised in the introduction. Constructivism is recognized as a novel approach in political science, particularly in international relations. Indeed, this approach offered new insights to experts in the field, allowing researchers to break free from the dominant assumptions of traditional approaches such as realism.

3. Methodology

This article employs a comparative approach, attempting to contrast the existing structures and sub-elements of the two states under investigation in their response to these uprisings using the components provided by the constructivist theoretical framework.

4. Results and Discussion

In response to the Arab uprisings of 2010, the Islamic Republic of Iran adopted a discourse of resistance and Islamic revolution. Thus, the Islamic Republic established a basic identity notion known as the "Islamic Awakening." This phenomenon represented a reclaiming of the true spirit of Islam as a result of disappointment with authoritarian states' modernization projects and the failure of their structural reforms. The failure of these projects increased Islamist groups' motivation and desire for alternative solutions. Iran's foreign policy is based on a set of principles and foundations that guide the country's behavior and actions on the global stage. As for the United States, it should be noted that the country is at the top of the international power hierarchy. The principles and norms supported by the US, namely liberalism and the spread of democracy, are at the forefront of global norms.

According to construction theory, the United States of America was one of the key players in regional development during the Arab uprisings. The US's approach to this phenomenon should be viewed through the lens of its West Asian security concerns. As an agent, this country has actively participated in the maintenance or change of regional structures and institutions. These effects have been achieved by supporting or influencing various decisions in regional countries via public diplomacy, managed power transfer, humanitarian interventions, or election management. As the Arab uprisings began, the notion of "Islamic Awakening" emerged in Iran's ideological, political, and even press spheres so as to identify them. Iran sought to increase its Middle Eastern influence by supporting these uprisings. At a different juncture in the narrative, the United States attempted to project an image of support for the Arab uprisings and their ideals by redefining its own identity in West Asia. This opposed the fact that in the years following the 9/11 attacks, Washington attempted to tighten the arena on terrorist and extremist groups, as well as the Islamic Republic's influence, by supporting authoritarian and traditional Arab powers. On this occasion, however, the United States entered via a different pathway; rather than expelling Islamist parties and organizations from positions of authority, it attempted to integrate them into the center of political power in an effort to impede their progression toward extremism or diminish their desire to be close to the Islamic Republic.

5. Conclusions and Suggestions

The main difference between the Islamic Republic of Iran's and the United States' approaches to the Arab uprisings lies in their underlying motivations and perceptions of outcomes. Iran saw these uprisings as an opportunity to change the regional order, allowing it to reduce the influence of its rivals while increasing its strategic depth. On the other hand, the United States faced the challenge of supporting democratic ideals while also managing potential threats, such as those of extremist and terrorist groups, to its interests and allies, which resulted in a more cautious and sometimes contradictory approach. Furthermore, the United States placed greater emphasis on the democratic and human rights dimensions of the Arab uprisings, in contrast to Iran's portrayal of them as an Islamic awakening. These distinctions highlight the intricate interplay of ideology, strategic interests, and regional dynamics that shaped Iran's and the US's reactions to the Arab uprisings.

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳
شاپا الکترونیکی: ۴۸۹۹-۴۸۳۸

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

بررسی تطبیقی رویکرد جمهوری اسلامی ایران و آمریکا در مواجهه با قیام‌های عربی

محمدجعفر جوادی ارجمند* نویسنده مسئول، دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: mjjavad@ut.ac.ir

محمدمتین سلمانی دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: matinsalmani99@gmail.com

تهمینه تفکری دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین الملل، گروه روابط بین الملل، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: tahminehtafakor_99@yahoo.com

در باره مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>کلیدواژه‌ها: آمریکا، جمهوری اسلامی ایران، سازهانگاری، قیام‌های عربی</p> <p>تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۲/۱۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۶/۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۶/۲۴ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۶/۳۱</p>	<p>با انقلاب اسلامی ایران در سال ۵۷ و به‌ویژه با اشغال سفارت ایالات‌متحده، دو کشور ایران و ایالات‌متحده آمریکا تبدیل به رقبای یکدیگر در غرب آسیا شدند که در جهت تعدیل یا توازن قوای یکدیگر در منطقه تلاش می‌کنند. در این میان قیام‌های عربی در دهه دوم قرن بیست و یکم، دستگاه سیاست خارجی هر دو کشور را وارد چالش پیچیده‌ای کرد که متغیرهای فراوانی را وارد مناقشه سیاسی-تاریخی این دو کشور می‌کرد. در این پژوهش با استفاده از چارچوب مفهومی سازهانگاری و روش توصیفی و تحلیلی سعی می‌شود به این سؤال پاسخ داده شود که چه تفاوتی در مواجهه جمهوری اسلامی ایران و ایالات‌متحده با مسئله قیام‌های عربی وجود دارد؟ یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که هر دو دولت در نگاهی سازهانگارانه، سعی می‌کنند منافع خود را به‌واسطه متغیرهای جدید منطقه‌ای، در چارچوب ساختاری بین‌الذهانی به حداکثر برسانند. این ساختار بین‌الذهانی برای دولت جمهوری اسلامی مفهوم «بیداری اسلامی» و «محور مقاومت» و در نتیجه «خروج آمریکا از منطقه و نابودی مهم‌ترین دشمن جمهوری اسلامی یعنی رژیم اسرائیل» و برای ایالات‌متحده «دموکراسی و سکولاریسم» و در نتیجه ممانعت از «بنیادگرایی دینی و تروریسم» و «انقلاب‌های مشابه انقلاب اسلامی ایران» است.</p>

استناد به این مقاله: جوادی ارجمند، محمدجعفر، سلمانی، محمدمتین، & تفکری، تهمینه. (۱۴۰۳). بررسی تطبیقی رویکرد جمهوری اسلامی ایران و آمریکا در مواجهه با قیام‌های عربی. سیاست جهانی، ۱۳(۲)، ۸۳-۹۱. doi: 10.22124/wp.2024.26457.3305

© نویسنده(گان)

ناشر: دانشگاه گیلان



قیام‌های عربی موسوم به بهار عربی یا آنچه در فرهنگ سیاسی جمهوری اسلامی به آن بیداری اسلامی گفته می‌شود، مجموعه‌ای از اعتراضات، قیام‌ها و شورش‌های مسلحانه ضد دولتی بود که در اوایل دهه ۲۰۱۰ در بسیاری از کشورهای عربی گسترش یافت. این مهم با خودسوزی محمد بوعزیزی در تونس در ۱۷ دسامبر ۲۰۱۰ آغاز شد که به‌مثابه کاتالیزوری برای انقلاب تونس عمل کرد و متعاقب آن الهام‌بخش جنبش‌های مشابه در سایر کشورهای عربی بود. قیام‌های عربی که نشان‌دهنده یک لحظه مهم تاریخی در منطقه بود، نارضایتی گسترده از رژیم‌های خودکامه، رکود اقتصادی، بیکاری و فساد را منعکس می‌کرد. نتایج این قیام‌ها اما در سرتاسر منطقه متفاوت بود، برای برخی مانند تونس حکومتی دموکراتیک را به ارمغان آورد و برای دیگرانی جنگ داخلی، بی‌ثباتی و بازگشت اقتدارگرایان را به همراه داشت. در این میان نقش ایران به‌واسطه نزدیکی به این تحولات و آمریکا به سبب حضور پررنگ در منطقه از اهمیت زیادی برخوردار بود. رویکرد ایران نسبت به این قیام‌ها خود را به اشکال مختلفی نشان داد. تألیف مفهوم «بیداری اسلامی» مهم‌ترین تلاش ایران برای شناسایی این قیام‌ها بود و همو قیام‌ها را به‌عنوان جنبش‌هایی تفسیر کرد که به‌طور بالقوه می‌تواند با مواضع ایدئولوژیک و خواسته‌های منطقه‌ای خود همسو باشد. تهران این ناآرامی‌ها را به‌عنوان اولین گام به‌سوی نوعی سازمان‌دهی مجدد در غرب آسیا تلقی می‌کرد که عاملی بر تضعیف نیروهای حافظ وضع موجود بود که مهم‌ترین آن‌ها ایالات متحده و متحدان آن به شمار می‌رفتند؛ اما در طرف دیگر، رویکرد ایالات متحده در رابطه با قیام‌های عربی با واکنش‌های محتاطانه‌تر و متنوع‌تر، متأثر از منافع استراتژیک آن در منطقه، از جمله ثبات دولت‌های متحد و نگرانی از ظهور گروه‌های افراطی و تروریستی، مشخص شد. ایالات متحده از جنبش‌هایی در این قیام‌ها حمایت می‌کرد که به نظر می‌رسید همسو با ارزش‌های دموکراتیک او بودند، اما موضع کلی ایالات متحده به‌دلیل نیاز به ایجاد تعادل در ترویج دموکراسی با واقعیت‌های منافع ژئوپلیتیک، شکل پیچیده‌ای به خود گرفت و البته این پیچیدگی در واکنش‌های متنوع ایالات متحده به قیام‌های مختلف در سراسر منطقه مشهود بود همچنان که سیاست‌های ایران نیز دچار چنین پیچیدگی‌ها و دوگانگی‌هایی بود. در نقطه مقابل این تحلیل، تعدادی از اندیشمندان و تحلیلگران استدلال کردند اساساً این ناآرامی‌ها نتیجه یک استراتژی دقیق برنامه‌ریزی شده از طرف ایالات متحده با هدف بازسازی نقشه سیاسی جهان عرب در کنار منافع آمریکا در منطقه بود. این نقشه جدید طراحی شده برای آسیای جنوب غربی و شمال آفریقا تمهیدی بود بعد از

حادثه ۱۱ سپتامبر تا ایالات متحده بتواند محیط «اقتدارگرایانه» مناسب رشد گروه‌های سلفی اسلام‌گرا و تروریستی کشورهای عربی را تغییر داده و به این شیوه راه را بر ظهور و بروز این گروه‌ها ببندد.

اما در طرف دیگر، جمهوری اسلامی در قبال قیام‌های عربی سعی کرد، عناصر و مؤلفه‌های اسلام‌گرایانه آن را برجسته کند. این وضعیت نه تنها در سیاست خارجی بلکه در بعد گفتگمانی هم وجود داشت. با توجه به رویکرد سازه‌انگاران این پژوهش هم باید اذعان داشت، وضعیت ساختارهای گفتگمانی، فرهنگی و ایدئولوژیک یک دولت بر سیاست خارجی آن در مواجهه با پدیده‌های بین‌المللی مؤثر است؛ آن‌چنان‌که ایران در چارچوب گفتگمان مقاومت که اسلام سیاسی بخشی از آن است با قیام‌های عربی مواجه شد. با این نگاه در واقع قیام‌های عربی به‌نوعی بازتاب اندیشه و گفتگمان انقلاب اسلامی ایران بود که در قرن ۲۱ ام دامن دیکتاتورهای عربی را گرفته بود. آمریکا هم در نگاهی سازه‌انگاران به توجه با فهم بین‌الذلهانی و ایدئولوژیک خود، سعی در برجسته کردن جنبه‌های دموکراتیک و سکولار این قیام‌ها داشت. در مجموع باید اذعان داشت که سیاست خارجی کشورها چه کشورهای منطقه چه آن‌هایی که منافعشان درگرو افت‌وخیزهای این منطقه (از جمله آمریکا) است، بعد از این تغییرات بنیادین باید مورد ارزیابی دوباره قرار گیرد. دغدغه این پژوهش هم به همین امر برمی‌گردد؛ اینکه کدام تفسیر از این قیام‌ها توسط این دو کشور به ماهیت این ناآرامی‌ها نزدیک‌تر بوده است، آیا بیداری اسلامی که مؤلف آن جمهوری اسلامی و رهبران سیاسی آن بوده توانایی تحلیل وضع موجود و امکان ارائه آینده‌ای برای این قیام‌ها داشته و یا اینکه تفسیر غربی «بهار عربی» همدلی نزدیک‌تری با این قیام‌ها از خود نشان داده است؛ شکل‌گیری این دوگانه بیداری اسلامی-بهارعربی هم در فرهنگ سیاست خارجی دو کشور مفروضات هنجاری و هویتی داشته و البته سعی می‌شود نگاه هیچ‌کدام از دو مورد مطالعاتی به این قیام‌ها، بخشی از مفروضه‌های این پژوهش قرار نگیرند. البته که این مفروضات هنجاری برای هر دو کشور عامل شکل‌گیری منافع استراتژیکی است که این‌ها نیز به‌نوبه خود سیاست‌های اتخاذی دولت‌ها را نمایان می‌کند. بدین منظور روش این مقاله مقایسه‌ای است و تلاش می‌کند ساختارها و خرده عناصر موجود در مواجهه دو کشور مورد بررسی با این قیام‌ها را به‌واسطه مؤلفه‌هایی که چارچوب نظری سازه‌انگاری در اختیار پژوهنده قرار می‌دهد، بررسی و مقایسه کند. در واقع طرح اصلی پژوهش بر این مسئله پی‌ریزی شده است که در ابتدا تلقی این دو کشور از این قیام‌ها چه بوده و در ادامه چه سیاست‌هایی با نظر به وضعیت هنجاری و هویتی این دو دولت شکل گرفته است و در انتها این روندها با چه نتایجی همراه بوده است.

این پژوهش با استفاده از روش مقایسه‌ای و با تکیه بر اسناد کتابخانه‌ای سعی می‌کند به این پرسش‌ها پاسخ دهد که اساساً چه تفاوتی میان مواجهه جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا با پدیده قیام‌های عربی از منظری هویتی و هنجاری وجود داشته است؟ با بررسی نظرات متخصصان و مستندات موجود و استفاده از چارچوب مفهومی سازه‌انگاری، می‌توان به این فرضیه رسید که جمهوری اسلامی ایران به واسطه تقویت گفتمان موردنظر خود یعنی گفتمان مقاومت اسلامی سعی در پررنگ کردن هویت اسلامی این قیام‌ها و از طرف دیگر همگرایی منطقه‌ای در غرب آسیا داشت و آمریکا نیز در سیاست‌های ضدونقیض و محتاطانه خود از این ناآرامی‌ها سعی در حفظ هژمونی و برتری خود در خاورمیانه، دفاع از ارزش‌های اخلاقی و سیاسی خود یعنی لیبرالیسم و دموکراسی خواهی و حفاظت از منافع و منابع اقتصادی خود و اروپا به‌ویژه در مسئله نفت و انرژی بود. جمهوری اسلامی با توجه به مؤلفه‌های هویتی خود سعی در خروج از وضعیتی منفعلانه نسبت ساختار نظام بین‌الملل داشت و آمریکا نیز هرگونه تغییر ناخواسته‌ای را در اعراض با فاعلیت خود در نظام بین‌الملل به‌عنوان «کارگزار» را برنمی‌تافت؛ در نهایت اهداف نهایی هر کدام به واسطه تفاوت‌های معنایی، هویتی و ایدئولوژیکی در میان کارگزاران و ساختار خود و همچنین در مواجهه با نظام بین‌الملل، متفاوت بود. به نظر می‌رسد با تعاریفی که انجام شد، سیاست کلان جمهوری اسلامی در نگاهی سازه‌انگارانه، شناسایی و تثبیت درکی مشخص از «هویت» خود در مقابل «دیگری» که مهم‌ترین «دیگری» برای ایران، آمریکا و نظام سلطه است و در طرف مقابل نیز برای آمریکا با توجه به شناسایی نقش «کارگزار» برای خود در نظام بین‌الملل، مهم‌ترین هدف، مدیریت این «ساختار» و جلوگیری از تغییرات ساختاری علیه منافع خود است؛ بدین سبب با شروع جریان قیام‌های عربی در سال ۲۰۱۰ حمایت خود از دیکتاتورهای کشورهای عربی را کم و سعی در نزدیکی به گروه‌های اسلام‌گرا را داشت.

۱. ادبیات پژوهش

پژوهش‌های ارزشمندی به زبان‌های فارسی و انگلیسی در خصوص تبیین رویکرد دولت‌های جمهوری اسلامی ایران و آمریکا در قبال قیام‌های عربی به رشته تحریر درآمده‌اند که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود.

شهرز ابراهیمی و دیگران (۱۳۹۱)، در پژوهشی با عنوان «بررسی واکنش‌های آمریکا و عربستان به خیزش مردمی در بحرین (۲۰۱۲-۲۰۱۱)» به بررسی تأثیر قیام مردم بحرین و شکل‌گیری بحران در این کشور پرداخته‌اند و علت رویکرد محافظه‌کارانه و سکوت آمریکا در قبال بحران بحرین را در

عواملی همچون اهمیت استراتژیک و ژئواکونومیک منطقه خلیج فارس برای این کشور و کنترل شریان‌های انرژی در این منطقه و حفظ تسلط هژمونیک خود در نظام بین‌الملل می‌دانند. در این پژوهش متغیرهای اصلی دخیل، مسئله شکاف طبقاتی و منزلتی در بحرین و چالش استراتژیکی آمریکا با شروع ناآرامی‌ها در بحرین است. قیام‌های عربی در ماهیت خود جدای اهداف اقتصادی و اجتماعی، وضعیتی معنایی را به عرصه سیاست داخلی و خارجی وارد کرد. این تمایل وسیع به استقلال سیاسی، عدالت و آزادی در این قیام‌ها نه فقط نتیجه شکاف طبقاتی بلکه نتیجه آن حافظه تاریخی - هویتی است که شهروندان این کشورها به‌عنوان مسلمان ذیل دولت‌های خود تجربه کرده و خطوطی از تحقیر، وابستگی و در نتیجه انزوای هویت اسلامی آنان در آن مشهود بود.

محمودلی مدرس و دیگران (۲۰۱۹)، در مقاله‌ای با عنوان «الگوی فرهنگ جغرافیایی جمهوری اسلامی ایران در قبال تغییرات عربی منطقه خاورمیانه (۲۰۱۴ - ۲۰۱۱)»^۱ به تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در پاسخ به قیام‌های خاورمیانه در سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۴ پرداخته است. استراتژی ایران شامل ترویج اسلام انقلابی در منطقه برای مقابله با مداخله قدرت‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای مانند عربستان سعودی و آمریکا بود. متغیر اصلی این پژوهش مسئله ژئوفرننگ و الگوی آن در جمهوری اسلامی است که به‌عنوان «اسلام انقلابی» نامیده می‌شود و هدف آن تقویت نیروهای ژئوپلیتیک همسو با ایران از طریق ترویج گفتگوی مقاومت علیه قدرت‌های هژمونیک بود که این استراتژی حمایت از گروه‌هایی مانند حزب‌الله در لبنان و انصار الله یمن را شامل می‌شد. نویسندگان این مقاله معتقد هستند که ایران به دنبال ایجاد نوعی کنترل جمعی در خاورمیانه به دور از دخالت هرگونه ابرقدرت خارجی بوده است. این پژوهش اساساً گفت‌وگویی میان دولت‌های عربی و ایران بر اساس گفتمان انقلاب اسلامی را مفروض گرفته است. نقطه تمایز پژوهش حاضر در ابتدا ماهیت مقایسه‌ای آن است جاییکه مقاله بالا اساساً ذکر از آن نبرده است. از طرف دیگر، مسئله رابطه دوسویه میان الگوی فرهنگی و منافع ملی در این مقاله مغفول مانده است چرا که الگوی فرهنگی جمهوری اسلامی در قبال تحولات عربی به دنبال آن ساختارهای ذهنی است که در میان رهبران سیاسی و کارگزاران از منافع ملی وجود دارد؛ چیزی که سعی شده در این مقاله به آن پرداخته شود. احمد ابراهیم^۲ (۲۰۱۶)، در مقاله‌ای با عنوان «قیام‌های عربی

^۱ Geo-Cultural Pattern of Islamic Republic of Iran Regarding to Arabic Uprising in Middle East (2014-2011)

^۲ Ahmed H. Ibrahim

و ایالات متحده: دوگانگی بین ایجاد تعادل در ثبات و حمایت از تعهد به دموکراسی^۱ سعی می‌کند در رابطه با قیام‌های عربی، سقوط رژیم‌های سرکوبگر و فرصت از دست‌رفته برای ایالات متحده برای ایجاد یک سیاست منسجم را برجسته می‌کند. مقاله استدلال می‌کند که دولت اوپاما نتوانست از فرصت تاریخی برای همسو کردن سیاست‌های دولتش با ارزش‌های دموکراتیک به‌ویژه در مواردی مانند مصر، استفاده کند که این مهم در نهایت منجر به ناهماهنگی و حمایت از رژیم‌های استبدادی شد. نکته مورد تأکید مقاله، مذاکرات هسته‌ای میان ایران و ایالات متحده هم‌زمان با ناآرامی‌ها و شکل‌گیری تعاملات دیپلماتیکی بین این دو کشور است. با اینکه مقاله اشاره دقیقی به این مسئله ندارد؛ ولی به نظر می‌رسد می‌خواهد در پس پرده، حمایت‌های ایران از برخی از این قیام‌ها را به سبب بالا بردن نفوذ سیاسی ایران در کشورهای منطقه و افزایش ابزارهای دیپلماتیکی و مذاکرات بین‌المللی برای ایران اعلام کند، چیزی که در پژوهش حاضر به شکلی مبسوط‌تر و دقیق‌تر به آن پرداخته شده است. از طرفی مقاله آقای ابراهیم سعی در مقایسه رویکردهای این دو کشور ندارد و صرفاً نوعی وضعیت‌سنجی از آمریکا در این قیام‌ها دارد و سعی می‌کند مناسبات این دو کشور را ذیل بحران‌های منطقه توضیح دهد و اساساً بحث در رابطه با شکل و ماهیت هنجاری مواجهه متفاوت این دو کشور در مقاله مغفول مانده است.

یوانیس ساراتسیس^۲ در مقاله‌ای تحت عنوان «بهار عربی، ایران و ایالات متحده: بعد چه؟»^۳ به چالش‌های آمریکا در مواجهه با بهار عربی و چگونگی تدوین یک سیاست خارجی منسجم برای خاورمیانه می‌پردازد. وی از دولت اوپاما به دلیل نداشتن یک استراتژی مشخص انتقاد کرده و تأکید می‌کند که علی‌رغم پوشش گسترده رسانه‌ای و تحلیل‌های دانشگاهی، دولت اوپاما استراتژی مشخصی برای مقابله با بهار عربی ارائه نکرد و این فقدان منجر به خلأ قدرتی شده است که ایران به‌طور استراتژیک از آن بهره‌برداری کرده و با ورود به امور منطقه چشم‌انداز ژئوپلیتیکی را پیچیده‌تر کرده است. این خلأ نه تنها به نیروهای ضد دموکراتیک در منطقه مانند القاعده و گروه‌های اسلام‌گرا مانند اخوان المسلمین قدرت بخشیده است، بلکه روابط آمریکا با کشورهای خاورمیانه را نیز پیچیده کرده است. جمال ام سلیم^۴ در مقاله خود تحت عنوان «ایالات متحده و بهار عربی: پویایی مهندسی سیاسی»^۵ به نقش ایالات متحده در

¹ The Arab Uprisings and the United States: The Dichotomy Between Balancing Stability and Upholding Commitment to Democracy

² Ioannis Saratsis

³ The Arab spring, Iran and the United States

⁴ Gamal M. Selim

⁵ The United States and the Arab spring: The dynamics of political engineering

بهار عربی و رویکرد و پیامدهای آن می‌پردازد و استدلال می‌کند برخلاف ادعای برخی تحلیلگران که بهار عربی را نتیجه یک استراتژی برنامه‌ریزی شده توسط آمریکا می‌دانند، این اتفاق یک غافلگیری استراتژیک برای آمریکا بود؛ چراکه رژیم‌های تونس، مصر، یمن و بحرین با منافع آمریکا همسو بودند و قیام‌ها و اعتراضات در واقع منافع منطقه‌ای ایالات متحده را تهدید می‌کرد. وی همچنین ادعا می‌کند که آمریکا در واکنش به بهار عربی قصد داشته اعتراضات را به سمت نتایجی هدایت کند که با منافعش در منطقه مطابقت داشته باشد.

پژوهش حاضر در تلاش بر تکمیل پژوهش‌های ذکر شده سعی دارد در ابتدا به مقایسه عملکرد دو دولت تأثیرگذار در منطقه یعنی ایران و آمریکا که مهم‌تر از همه دارای تعارض منافع در منطقه هم هستند بپردازد، جایی که دو کشور حتی از نظر برداشت‌های ایدئولوژیک هم دارای اختلاف نظر هستند و در مرحله بعدی سعی می‌کند با مفاهیمی که از نظریه سازه‌انگاری دریافت می‌کند تحلیل کند که هر دوی این دولت‌ها در تلاش برای رسیدن به اهداف ملی خود دارای نوعی فهم بین‌الذهانی از خود و نظام بین‌الملل هستند که خود را در تمایز با «دیگری» می‌بینند؛ در این معنا به نظر می‌رسد این پژوهش فراتر از مفاهیم رفتارگرایانه و عمل‌گرایانه در روابط بین‌الملل و تعاریف و متغیرهای مرسوم مثل آنچه در واقع‌گرایی ساختاری والتز یا نظریات اقتصاد سیاسی به‌خصوص حوزه اقتصاد نفت، سعی می‌کند با استفاده از جستارهایی در میان تجدیدنظر طلبان رفتارگرایی و نگاه علمی به روابط بین‌الملل و سیاست خارجی به‌خصوص سازه‌انگاری، در تحلیل‌ها بیشتر بر مسئله «هویت»، «کارگزار و ساختار» و فهم این دو دولت از این دو مفهوم تأکید کند و آن‌که این فهم چه امکاناتی را در اختیار پژوهشگر برای تبیین هرچه بهتر رویکرد این دو دولت برای مواجهه با پدیده قیام‌های قرار داده است.

این پژوهش در سه بخش به تبیین و واکاوی موضوع می‌پردازد. در بخش اول تلاش می‌شود چارچوب نظری پژوهش یعنی نظریه سازه‌انگاری به‌طور خلاصه بحث و تبیین شود، در بخش دوم سعی می‌شود رویکرد جمهوری اسلامی ایران به این قیام‌ها و به‌طور اخص مسئله تألیف مفهوم «بیداری اسلامی» توسط این دولت تدقیق و تبیین شود و نهایتاً در بخش سوم تلاش می‌شود با مدد گرفتن از چارچوب نظری پژوهش به رویکرد دولت آمریکا در مواجهه با قیام‌های عربی پرداخته شود.

۲. چارچوب نظری: رویکرد سازه‌انگاری

سازه‌انگاری به‌عنوان رویکردی جدید در علوم سیاسی و به‌خصوص در روابط بین‌الملل شناخته می‌شود. ورود سازه‌انگاری با پایان جنگ سرد و تضعیف سلطه نظریه‌های رئالیسم و انتخاب عقلایی همراه بود؛

در واقع این رویکرد، بینش‌های جدیدی را در اختیار متخصصان این حوزه قرار داد جایی که پژوهشگران توانستند خود را از مفروضه‌های سلطه‌آمیز رویکردهای سنتی از جمله رئالیسم خارج کنند (Mills et al, 2006:27). البته تنها پایان جنگ سرد دلیلی بر شکل‌گیری نظریات واکنش‌گرا و سازه‌انگاره نبود. همچنین سازه‌انگاری سعی دارد پلی میان نظریات کلاسیک خردگرایانه مثل نو رئالیسم و نولیبالیسم و نظریات واکنش‌گرایی مثل نظریه انتقادی یا فمینیستی ایجاد کند. سازه‌انگاری به‌عنوان یک فرانظریه (meththeory) دارای ساحت‌های هستی‌شناسانه، شناخت‌شناسانه و روش‌شناسانه است که سعی می‌کند در ساحت هستی‌شناسانه خود وضعیت هویت، رابطه کارگزار - ساختار و عنصر انگاره‌ها و معانی را بررسی کند (Moshirzadeh, 2011: 323-324). ذیل این ۳ ساحت، ۳ سطح اساسی مشاهده، کنش و سطح روابط و تعامل قابل‌بررسی است. در سطح مشاهده سازه‌انگاری به دنبال نقد تجربه‌گرایی و اثبات‌گرایی و در ادامه درک امکان کسب شناخت از یک وضعیت اجتماعی که نیازمند تجزیه و تحلیل حوزه آن اجتماع است چراکه برساختی از آن است. در سطح کنش سازه‌انگاری سعی می‌کند با انتقاد از رهیافت‌های عقلانی، «زبان» را به‌عنوان ناخودآگاه جمعی انسان‌ها و ابزاری برای کنش ارائه دهد و در سطح روابط و تعامل هم سعی در فهم دیالکتیک موجود میان دو سطح قبلی و در نتیجه آن شکل‌گیری و اعمال قدرت، می‌کند (Ghavam et al. 2013: 195-198).

در نقطه مقابل این نگاه به‌عنوان مثال تمام نظریات سنتی روابط بین‌الملل نقش دولت و بازیگری آن را آنقدر پررنگ می‌کردند که عاملیت فرد، ساختارهای فرهنگی و... عملاً نادیده گرفته می‌شدند؛ در اینجا ایده‌ها پررنگ می‌شوند؛ همان‌گونه که راگی می‌نویسد: «سازه‌انگاری اساساً درباره آگاهی انسان و نقش آن در زندگی بین‌المللی است» (Ruggie, 1998:856). این نظریه ادعا دارد که پارامترها و عوامل عقیدتی در شکل‌گیری جوانب، کنش‌ها و واکنش‌ها در روابط بین‌الملل نقش کلیدی ایفا می‌کنند (Finnemore, 2001: 392). سازه‌انگاران در ضمن این هویت‌ها که رفتارهای بین‌المللی برساخته آن‌ها است را ثابت نمی‌دانند. این علایق و هویت‌های اجتماعی طی زمان تغییر می‌کند در نتیجه رفتارها نیز چه در سطح جامعه چه در سطح نظام بین‌الملل تغییر خواهد کرد، این یعنی دیگر دولت‌ها به‌عنوان تنها و تنها بازیگر بین‌المللی شناخته نمی‌شوند که بر اساس مفهومی به نام منافع ملی رفتار می‌کنند. از طرف دیگر از منظر سازه‌انگاری دیگر نمی‌توان روابط بین‌الملل را زنجیره‌ای از تصمیمات عقلایی و بر اساس منافع ملی در نظر گرفت و همان‌طور که گفته شد عوامل دیگر هم دخیل می‌شود. به همین سبب است که منافع در سیاست خارجی از منظر رویکرد سازه‌انگاری دیگر تنها به‌واسطه طبیعت، منافع ملی یا

واقعیت‌هایی که نظریات بر ساخته آنان هستند آن‌چنان‌که واقع‌گرایی می‌گوید، تعیین نمی‌شود؛ بلکه اساس آن بر باورهای مشترک، هویت‌ها و فرهنگ قرار دارد (Theys, 2018: 1-2). هویت در اینجا وضعیتی است که یک دولت خود را در مقابل دیگری تعریف می‌کند. هویت «من» در مقابل غیریت «دیگری» شناخته می‌شود همچنان‌که هویت دولتی مثل جمهوری اسلامی ایران در مقابل دولت‌های دیگر هویدا می‌شود. این هویت‌ها نهایتاً تعیین‌کننده منافع و در نتیجه مواضع دولت‌ها در وضعیت نظام بین‌الملل و ساختار سیاست خارجی در ارتباط دیگر دولت‌ها هستند. تغییر و تحول‌ها در سیاست خارجی بسیار بیشتر از سیاست بین‌الملل است به همین سبب ایجاد یک چارچوب مفهومی به واسطه سازه‌نگاری برای سیاست خارجی کار آسانی نیست. دولت‌ها الزاماً همیشه رفتاری عقلانی ندارند و حتی همین رفتار هم ایجادکننده هویت و در نهایت مواضع و منافع آن‌هاست (Ghahraman pour, 2013: 305). هویت از طرف دیگر رابطه کارگزار و ساختار موجود را نیز تعیین می‌بخشد. در اینجا کارگزار و ساختار از یکدیگر جدا نیستند و امکان تقدم و تأخر نهادن میان آن‌ها وجود ندارد. از منظر سازه‌نگاران رفتار متقابل ساختار و کارگزار عامل قوام‌بخشی این دو به یکدیگر است. ساختارهای انسانی تحت تأثیر کنش‌های آگاهانه و غیرآگاهانه انسانی است و از طرف دیگر کنش‌های انسانی نیز در برخورد با سطح ساختار به‌عنوان یک میانجی مجبور به نوعی تبعیت یا همکاری با آن هستند؛ در واقع ساختار ایجادکننده «قواعد بازی» و کارگزار نیز منافع خود را در نظام بین‌الملل تشخیص داده و بر اساس آن دست به عمل می‌زند و در نهایت به نوعی «سیستم تعادل‌دهنده» می‌رسند (Wendt, 1987:359-360).

سازه‌نگاری معتقد است که هویت و منافع دولت‌ها ثابت نیست، بلکه از طریق تعامل اجتماعی ساخته می‌شود. این دیدگاه با بررسی اینکه چگونه هویت کشورها و نقش درک شده از آن‌ها در نظام بین‌الملل بر انتخاب‌های سیاست خارجی آن‌ها تأثیر می‌گذارد، امکان درک دقیق‌تری از سیاست خارجی را فراهم می‌کند (Wendt, 1992: 421-423). از طرف دیگر سازه‌نگاری به بررسی این موضوع می‌پردازد که چگونه سازمان‌های بین‌المللی و شیوه‌های دیپلماتیک به اجتماعی شدن دولت‌ها کمک می‌کنند که منجر به تغییر در رفتار آن‌ها بر اساس درک و انتظارات مشترک می‌شود. این رویکرد می‌تواند تغییرات در سیاست خارجی را در نتیجه تغییرات در فرهنگ بین‌المللی یا تأثیر نهادهای حاکمیت جهانی توضیح دهد و از طرفی با مطالعه جوامع امنیتی، توضیح می‌دهد چگونه هویت و ارزش‌های مشترک می‌توانند عاملی صلح و سیاست خارجی همکاری‌جویانه میان دولت‌ها شود (Tusicsny, 2007: 432-434).

در باب نظریه ساختاربندی که اولین بار توسط آنتونی گیدنز مطرح شد می‌توان به ساخت‌یابی و روابط متقابل ساختار و کارگزار اشاره کرد. از نقطه نظر وی هر کنش اجتماعی دربرگیرنده ساختاری است و هر ساختاری به کنش اجتماعی نیاز دارد؛ بنابراین کارگزار و ساختار به‌گونه‌ای جدایی‌ناپذیر در فعالیت روزمره در یکدیگر تنیده شده‌اند (Giddens, 1984: 15). همچنین یکی از افرادی که در بسط این رویکرد در حوزه روابط بین‌الملل نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا نموده الکساندر ونت است. از نظر ونت در برابر برداشت‌های یک‌جانبه کارگزار محور و ساختار محور، برداشت ساخت‌یابی قرار می‌گیرد که اولویت را به یکی از این دو نمی‌دهد؛ بلکه بر قوام‌بخشی متقابل کارگزار و ساختار تأکید دارد (Wendt, 1987: 339-340). در این چارچوب، شناخت محیط ذهنی - ادراکی کارگزار جهت فهم رفتار کارگزار سیاست خارجی از اهمیت خاصی برخوردار است، ادراکات، ارزش‌ها و باورهایی که نه تنها تحت تأثیر ساختارها بلکه متأثر از پیامدهای رفتار کارگزار در یک رابطه تعاملی هستند (Sotoudeh Arani, 2002: 11). نسبت‌سازهانگاری با این پژوهش و مفاهیم اساسی آن ابتدا در مسئله «هویت» و به‌واسطه تعریف شاخص «خود» و «دیگری» در نمونه جمهوری اسلامی ایران و بیداری اسلامی تعریف می‌شود. در این معنا جمهوری اسلامی سعی می‌کند هویت خود را به‌واسطه شناسایی «دیگری» یعنی آمریکا و نظام سلطه شناسایی کند و مرز مشخصی میان آنچه در قیام‌های عربی رخ داد و آنچه منافع آمریکا است، ایجاد کند. در واقع جمهوری اسلامی سعی می‌کند با ایجاد یک هویت مشترک جمعی و مانند آنچه گفته شد، یک «ساختار و زبان بین‌الذنهانی»، قیام‌های عربی را نه در راستای ارزش‌های «غربی» بلکه احیای ارزش‌ها و فرهنگ اسلامی و مهم‌تر از آن فرهنگی انقلابی علیه تمام شئون و ارزش‌های غربی معرفی کند. به همین سبب می‌توان اساساً دو جبهه تا حدی متضاد را در قیام‌های عربی از یکدیگر جدا کرد؛ جبهه ایران - سوریه که به همراه حزب‌الله لبنان و دیگر گروه‌های اسلامی در مقابل جبهه غربی قرار می‌گرفتند که مفهوم «بیداری اسلامی» را نوعی انقلاب‌های توده‌ای برای احقاق دموکراسی غربی می‌دانستند. (Nourbakhsh et al, 2012: 91-92)

برای استفاده از این نظریه تلاش خواهد شد، راهبردهای رسمی و غیررسمی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با پدیده قیام‌های عربی را ذیل چارچوب سازه‌انگاری بررسی کرده و در مقابل آن تلاش آمریکا برای حضور در متن این تحولات به‌عنوان بازیگری که حفظ «ساختار نظام بین‌الملل» را مهم‌ترین مؤلفه سیاست خارجی خود برای حفظ منافع و فاعلیت خود در نظام بین‌الملل می‌داند را نگاهی دوباره بیفکنیم

و رویکردهای این دو کشور با نگاهی مقایسه‌ای و ذیل مفاهیم هویت محور و مسئله ساختار - کارگزار در چارچوب سازه‌نگاری بررسی کنیم.

۳. جمهوری اسلامی ایران، بیداری اسلامی و چالش‌های هویتی

جمهوری اسلامی ایران در ارتباط با قیام‌های عربی سال ۲۰۱۰، رویکردی را دنبال نمود که اساس آن را گفتمان مقاومت و انقلاب اسلامی تشکیل می‌داد. اساساً مفهوم «بیداری اسلامی» بر پایه انگاره‌های فکری و عقیدتی جمهوری اسلامی ایران شکل گرفته بود و چنان‌که در ادامه گفته می‌شود، اساساً استعمال آن در مورد توصیف و تبیین این وقایع برای جمهوری اسلامی اهمیتی «هویت پایه» دارد. اصالتاً بیداری اسلامی با تلاش‌های سید جمال‌الدین اسدآبادی شروع شد. او عاملی بود بر شکل‌گیری آن ذهنیتی که مسلمانان باید از بند استبداد داخلی و استعمار خارجی رهایی یابند (Baghche Van, 2013: 229-231). تألیف واژگانی و کاربرد آن در بیداری اسلامی دهه دوم هزار سوم میلادی به واسطه بنیان‌های ایدئولوژیک و مجاری رسمی دولت جمهوری اسلامی ایران رخ داد. این تألیف به این دلیل رخ داد که در نگاه جمهوری اسلامی، وضعیت این قیام‌ها نشان‌دهنده نوعی بازگشت غیر سلفی به معانی و مفاهیم اسلامی بود (Jahangir & Esmaeili, 2013: 30).

این مفاهیم به‌زعم بسیاری همان اسلام نابی بود که امام خمینی (ره) از آن سخن گفته بود. به نظر می‌رسد که جنبش احیاگر بیداری اسلامی در این قرن طی چهار مرحله پیشرفت کرده است. در مرحله اول، کسانی که به‌عنوان نوگرایان و احیاگران دینی معرفی شدند، شامل رهبرانی مانند سید جمال‌الدین اسدآبادی و شاگردش محمد عبده و رشید رضا بودند (Haddad, 1987: 237-238). مرحله دوم با حضور امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی ۵۷ شکل گرفت. موج سوم بیداری اسلامی در حالی شکل گرفت که مسلمانان سعی کردند با ایجاد احزاب اسلامی، رهیافت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی برای وضعیت وقت خود تنظیم و برنامه‌ریزی کنند. اربکان و اولین حزب اسلامی که او در ترکیه در سال ۱۹۷۶ تأسیس کرد از مهم‌ترین نمایندگان موج سوم بیداری اسلامی است (Ganji Arjanaki, 2009: 196). جریان بیداری اسلامی در سال ۲۰۱۰ در تعریف جمهوری اسلامی موج چهارم بیداری اسلامی هستند که کشورهای عربی را در برمی‌گیرد. این بازگشت‌های غیر سلفی به سبب ناامیدی از پروژه‌های مدرنیزاسیون دولت‌های یکه سالار و شکست اصلاحات ساختاری آن‌ها بود. شکست این پروژه‌ها، عامل افزایش اشتیاق و تمایل به آلترناتیو گروه‌های اسلام‌گرا شد. این اشتیاق نه فقط از توده‌های جوامع عربی بلکه از طرف نخبگان و روشنفکران این کشورها هم جاری می‌شد. از طرف دیگر شکست برنامه‌های پان‌عربیسم

به‌خصوص در جنگ‌های اعراب با رژیم صهیونیستی و سرافکنندگی اعراب در مقابل دشمن دیرینه آن‌ها، عاملی به اقبال توده و نخبگان از مسئله بیداری اسلامی شد. پروژه پان‌عربیسیم در ابتدا با حضور جمال عبدالناصر کلید خورده بود که با شکست قطعی ائتلاف عربی در جنگ شش‌روزه در مقابل رژیم اسرائیل، نگاه‌ها بیش‌ازپیش به گروه‌های اسلام‌گرا و نهضت‌های مذهبی تغییر کرد. بیداری اسلامی از نسل اولیه خود تاکنون در میان ملت‌های مسلمان، تحت‌تأثیر میراث فرهنگ بومی، شرایط سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در هر کشور، تجربه امپریالیسم و همچنین توانایی هر ملت شکل گرفته است و نمی‌توان آن را نادیده گرفت (Haddad, 1987: 237). جمهوری اسلامی نیز با برداشتی از وضعیت گذشته، اکنون و آینده کشورهای اسلامی-عربی سعی کرد، بیداری اسلامی را در معادله این کشورها جایگذاری کند و با استفاده از آن وضعیت آنان را بفهمد.

۴. تمهیدات رویکرد جمهوری اسلامی ایران در قبال قیام‌های عربی

قیام‌های عربی پدیده‌ای است که هم در حوزه منطقه‌ای و هم در حوزه بین‌الملل باعث تحولات چشمگیری شده است. ماهیت رقابتی و پرتحول این قیام‌ها به‌گونه‌ای است که همه بازیگران اصلی منطقه سعی دارند نظم جدیدی را بر اساس منافع و امنیت ملی خود تقویت نمایند. ایران نیز در نقش یکی از دولت‌های مهم منطقه‌ای و دارای نگرانی‌های امنیتی از این امر مستثنا نیست (Jahanbin & Parto, 2012: 141). همچنین غرب آسیا به دلیل وضعیت سیاسی و جغرافیایی خود و دارا بودن ذخایر نفتی همواره مورد توجه قدرت‌های غربی بوده است. تقابل میان اهداف و منافع قدرت‌های بزرگ با تحولات پیش‌آمده و بحران‌ها، آن‌ها را وادار کرده تا استراتژی‌های متفاوتی را در قبال این جنبش‌ها در راستای حفظ منافع و امنیت ملی خود ترسیم و اجرا نمایند.

وضعیت رویکرد ایران در مواجهه با قیام‌های عربی با توجه به چارچوب مفهومی سازه‌نگاری و مطالعه مقدماتی مفهوم «بیداری اسلامی»، ماهیتاً در وضعیتی معناشناسانه، هویت پایه و ایدئولوژیک قرار می‌گیرد. البته این به این معنا نیست که مقدمات هویتی و ایدئولوژیک مانعی بر حصول منافع ملی باشد. اساساً در رویکردی سازه‌نگارانه، مفهوم منافع ملی مفهومی است که در چارچوب‌های هویتی - معنایی دولت‌ها و جوامع جعل و ساخته می‌شود و حتی چگونگی استفاده از منابع هم در همین چارچوب معنایی شکل می‌گیرد (Moshirzadeh, 2011: 324). رویکرد ایران در این معنا حصول عوامل متعددی است که حتی می‌تواند رقیب یکدیگر باشند. در مطالعه تطبیقی سیاست خارجی و رویکردها و تصمیم‌گیری‌های موجود به یک پدیده، عوامل تأثیرگذار در روند تصمیم‌گیری‌ها را می‌توان به دو سطح داخلی و خارجی

تقسیم‌بندی کرد. در عوامل داخلی می‌توان به تحلیل سطح فردی و برداشت‌های شخص رهبری از محیط پیرامون خود و همچنین نهادهای داخلی و شیوه تصمیم‌گیری در ساختار آن رژیم، منازعات موجود میان تصمیم‌گیرندگان و مهم‌تر از همه انگاره‌های هویتی مؤثر و بنیادین اشاره کرد. از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در سطح داخلی می‌تواند گفتمان انقلاب اسلامی (اسلام سیاسی)، سیاست‌های کلان نظام و دیدگاه‌های بنیانگذار و رهبران سیاسی از وضعیت سیاست خارجی و حتی مبارزه جناح‌های سیاسی داخلی باشد (Hajiei et al, 2022: 303-304). در مقام یک رهبر سیاسی، آیت‌الله خامنه‌ای نه تنها بیداری اسلامی را مسئله‌ای انتزاعی نمی‌داند؛ بلکه آن را پدیده‌ای واقعی و قابل‌شهود در جهان اسلام معرفی می‌کند. آیت‌الله خامنه‌ای، بیداری اسلامی را عامل اخراج غرب از جهان اسلام دانسته و این راهبرد همچنان که گفته شد عاملی بر حرکت به سمت همگرایی منطقه‌ای در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال بیداری اسلامی شد (Statements of Ayatollah Khamenei, 2010). این عوامل از مهم‌ترین نتایج رویکردهایی است که اساساً هویت پایه و بر اساس تعریف مشخصی از خود و دیگری به‌عنوان مقدمه شناسایی و درک «هویت» هستند. از طرفی سیاست جمهوری اسلامی ایران در قبال قیام‌های عربی اشاعه هویتی انقلاب اسلامی در آن بود که به دنبال ترویج اندیشه مقاومت، همگرایی منطقه‌ای و نوعی وحدت هویتی در منطقه به‌واسطه این قیام‌ها بود (Athari et al, 2013: 105-107). این تلاش‌ها در جهت تألیف مفهوم بیداری اسلامی و حمایت از قیام‌های عربی به‌خصوص گروه‌های اسلام‌گرا به سبب امکانات این قیام‌ها برای بالابردن نفوذ سیاسی و اجتماعی جمهوری اسلامی در کشورهایی مثل یمن، عراق یا بحرین بود که البته در ادامه و سال‌های بعد ابزارهای چانه‌زنی بین‌المللی بیشتری را در اختیار ایران قرار می‌داد (Jaspal, 2014: 431-433).

عوامل خارجی نیز به دو سطح منطقه‌ای و سطح بین‌المللی تقسیم می‌شوند. سیستم توزیع قدرت و ویژگی‌های ساختاری نظام بین‌الملل بر رفتار و تصمیم‌های دولت‌ها به‌عنوان بازیگران عرصه بین‌الملل تأثیر می‌گذارند و سیاست خارجی کشورها نیز به‌صورت متقابل، ساختار نظام را تحت تأثیر قرار می‌دهند. مشخصاً این رویکرد نتیجه یک نظام «هویت پایه» است که تصمیم‌گیری‌ها در سطح کلان منعکس‌کننده ارزش‌های بنیادین (مذهبی یا غیرمذهبی)، اندیشه بنیان‌گذاران، شارحان و کارگزاران آن نظام هویتی است (Sattari, 2022: 6). در واقع ایران به دنبال براندازی ساختار قدرتی است که بیش از آنکه به دنبال تأمین منافع ملت‌های مسلمان باشد، منافع آمریکا و به‌خصوص رژیم اسرائیل را تأمین می‌کند و چیدن مقدمات آن‌هم در دست حاکمان یکه‌سالار عربی است که سال‌هاست با استفاده از وضعیت قبیله‌ای، غیرمدنی،

معیشتی و رخوت آمیز توده عرب و مسلمان، دست‌نشانده قدرت‌های بزرگ هستند و شاید در تضاد ژئوپلیتیکی و عقیدتی با رژیم اسرائیل باشند؛ اما عملاً در زمین این رژیم بازی می‌کنند و خود نیز قوت لایموتی از این سفره کسب می‌کنند (Katzman, 2016: 8). باید در نظر داشت که رژیم اسرائیل و آمریکا نه تنها مهم‌ترین رقبای منطقه‌ای و بین‌المللی جمهوری اسلامی هستند؛ بلکه مهم‌ترین رقبا و تهدیدکنندگان هویتی او نیز به حساب می‌آیند و در اینجا ساختار هویتی جمهوری اسلامی به واسطه مشخص کردن مرز سیاسی او با دیگر ساختارهای هویتی موجود (و رقیب) تعیین می‌شود (Sattari, 2022: 9). به هر میزان تأثیرگذاری منطقه‌ای ایران افزایش یابد، زمینه برای حداکثرسازی قدرت ملی و کاهش تهدیدات امنیتی فراروی ایران به وجود خواهد آمد. بعد مذهبی انقلاب‌ها و تحولات مربوط به قیام‌های عربی و روی کار آمدن قدرت‌های اسلام‌گرا و همچنین بعد ناسیونالیستی و گرایش‌های مستقل سیاست خارجی دولت‌های جدید، باعث دور شدن و مخالفت بازیگران منطقه از آمریکا و کم‌رنگ شدن نقش این قدرت به‌عنوان بازیگر رقیب ایران شده است که می‌توان از آن به‌عنوان فرصتی برای ایران نام برد؛ البته بعد ناسیونالیستی که به آن اشاره شد و رشد ملی‌گرایی در کشورهای عربی خود می‌تواند به‌عنوان یک تهدید و چالش نیز در عرصه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نمود پیدا کند. تغییر ساختار قدرت و سیاست به‌واسطه تحولات سال‌های اخیر مناطق عربی در مقاطعی به نفع ایران بوده است. این ماهیت سیاست بین‌الملل است که تحولات و پدیده‌ها دارای چهره‌ای دوگانه برای بازیگران آن باشد. مسئله اینجاست که دولت جمهوری اسلامی وظیفه دارد از این تحولات در جهت حداکثرسازی منافع خود استفاده کند به این معنا که با افزایش نفوذ در کشورهای عربی به‌واسطه شکل‌گیری قدرت‌های نوپا در این کشورها، به حکومت‌های منتخب نزدیک شود؛ این هدف می‌تواند به مدد گروه‌های اسلام‌گرای حاضر در کشورهای عربی که اکنون به سبب بیداری اسلامی عرصه سیاسی برای آن‌ها باز شده است و مهم‌تر از آن دارای نوعی اشتراکات «هویت پایه» با ایران هستند، اتفاق بیفتد. برای ایران نیز این مهم می‌تواند به‌واسطه تقویت محور مقاومت رخ دهد؛ این محور که متشکل از هم‌پیمانان منطقه‌ای ایران است می‌تواند با استفاده از اشتراک در انگاره‌ها، هویت‌ها و گفتمان مقاومت به‌ویژه در مسئله دشمنی با رژیم اسرائیل و آمریکا در منطقه به نفع منافع ملی، محلی و گروهی بازیگران عضو آن عمل کند؛ به این معنا که دشمنی با رژیم اسرائیل نقطه مشترکی در فهم سیاست خارجی این کشورها برای کسب منافع ملی می‌تواند باشد (Nourbakhsh et al, 2012: 91-92). از طرف دیگر اکنون جمهوری اسلامی با پدیده‌ها و بازیگران جدید در دولت‌هایی جدید مواجه است. این مسئله می‌تواند خود به ماهیت آنارشیک منطقه

دامن بزند و دولت‌های محافظه‌کار سنتی و قبیله‌ای عربی را حداقل به شکلی صوری تبدیل به دولت‌های ملی دارای منافع مشخص کند؛ اما مسئله اینجاست که با شکست و بازگشت انقلاب‌های عربی فرصت‌های به وجود آمده غیر از برخی معدود کشورها مانند تونس یا مصر کم‌رنگ شده است. با این وجود این دولت‌ها و جوامع آن‌ها انقلاب‌ها و قیام‌های بزرگی را پشت سر گذاشته‌اند و وضعیت قبل و بعد آن‌ها تفاوت چشمگیری دارد؛ به همین واسطه هست که در «شرایط انتقالی» منطقه، ایران می‌تواند بیشترین بهره‌مندی را داشته باشد؛ اما در نقطه مقابل چنین وضعیتی حداقل در کوتاه‌مدت برای ایالات متحده قابل تصور نیست (Jafari & Ghasemi, 2014: 64-66). شاهد استدلال پایانی اینکه گروه‌ها و احزاب اسلام‌گرا که دارای پایگاه اجتماعی گسترده‌تری در جوامع عربی هستند و خواه‌ناخواه در وضعیت پس‌انقلابی این جوامع حضور پررنگ‌تری در حاکمیت خواهند داشت و آمریکا را به‌عنوان دشمن نزدیک‌تر خود خواهند شناخت، دشمنی که هویت آنان را به‌عنوان یک مسلمان تهدید می‌کند و از طرف دیگر جمهوری اسلامی را به‌عنوان بازیگر منطقه‌ای نزدیک‌تر، دارای منافع مشترک و از همه مهم‌تر به‌عنوان کشوری مسلمان‌شناسایی خواهند کرد؛ چنان‌که چنین اتفاقی هم در کوتاه‌مدت، در ابتدای انتقال قدرت بعد از قیام‌های عربی رخ داد.

رویکرد خارجی جمهوری اسلامی ایران بر پایه یک‌سری اصول و مبانی بنا شده است که این اصول و مبانی راهنمای رفتار و کنش سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در عرصه بین‌المللی قرار می‌گیرند. به استناد قانون اساسی برخی از مهم‌ترین اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران عبارت‌اند از: نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری (اصل ۲ بند ج) حمایت از مستضعفان و جنبش‌های آزادی‌بخش (اصل ۲) حمایت و دفاع از مسلمانان (اصل ۱۵۲) مداخله‌نکردن در امور داخلی کشورها (اصل ۱۵۴) و تعهد نداشتن در برابر قدرت‌های سلطه‌گر (اصل ۱۵۲) است. از این‌رو، رویکرد جمهوری اسلامی ایران به تحولات غرب آسیا در بستر گفتمانی‌اش به‌گونه‌ای بود که ضمن حمایت از جنبش‌های آزادی‌بخش و استقبال از سرنگونی رژیم‌های مرتجع که در جبههٔ مخالف جمهوری اسلامی قرار داشتند، این حرکت‌های انقلابی را در قالب «بیداری اسلامی» ارزیابی کرد تا بتواند وجههٔ دینی و مطالبات اسلامی این جنبش‌ها را در جهت تأمین و حفظ منافع ایدئولوژیک و هویتی خودش پررنگ‌تر جلوه دهد و مقبولیت بیشتری در نزد دولت‌های ملی اسلامی روی کار آمده به دست آورد و با بهره‌بردن از تحولات ایجاد شده در منطقه به‌سوی همگرایی و در نتیجه افزایش قدرت منطقه‌ای خویش گام بردارد.

۵. آمریکا، قیام‌های عربی و موضوع ساختار - کارگزار

در دیدگاه سازه‌انگاری، رویکردهای سیاست خارجی و جهت‌گیری و استراتژی‌های هر کشور در عرصه بین‌الملل را می‌توان برحسب هویت و گفتمان غالب در آن دولت تحلیل کرد. در خصوص ایالات متحده آمریکا آنچه به رویکرد خارجی این کشور شکل می‌دهد، مجموعه‌ای از ایده‌ها و هنجارها در مورد نقش ایالات متحده در جهان و ماهیت روابط بین‌الملل و روش تعامل با سایر کشورها است. بدین منظور امکانات رویکرد ساختار - کارگزار، توانایی تبیین این مؤلفه‌ها را در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد.

به نظر چارلز کروات هاومر، جنگ خلیج فارس شروع یک دوره آمریکایی است که در آن جهان به سلطه بی‌خطر آمریکا رضایت خواهد داد. شمار دیگری از نظریه‌پردازان با تأکید بر نقش اقتصاد، ساختار قدرت نظام بین‌الملل را سه‌قطبی می‌دانند که بر اساس آن ایالات متحده آمریکا، اروپا و ژاپن به منزله قدرت‌های بزرگ اقتصادی، نقش اساسی در تنظیم روابط بین‌الملل خواهند داشت (Ekhbari, 2008: 153). سامونل هانتینگتون نیز نظام بین‌الملل کنونی را یک چندقطبی می‌نامد که نشانگر حضور یک ابرقدرت یعنی آمریکا همراه با چند قطب قدرتمند دیگر است (Ikenberry, 2002: 109). با توجه به تعاریف فوق آمریکا در صدر سلسله‌مراتب قدرت در نظام بین‌الملل قرار دارد. در دوران پس از جنگ سرد آنچه نقش آمریکا را به عنوان یک قدرت جهانی تعیین می‌کند توان و اراده این کشور برای رویارویی با تهدیدات و خطرات چندگانه‌ای است که منافع آمریکا را در مناطق مهمی نظیر اروپا، آسیا و خلیج فارس تهدید می‌کنند و در این میان باید در نظر داشت که مهم‌ترین چالش‌ها برای ایالات متحده، چالش‌های اقتصادی خواهد بود که امنیت این کشور را تحت تأثیر قرار خواهد داد و به همین سبب سعی کرده طی این سال‌ها هزینه و درآمد خود را به‌ویژه در حوزه انرژی و نفت تراز کند (U.S. Department of Energy, 1990). هنجارهای حاکم در عرصه بین‌الملل عنصر غیرمادی دیگری است که بر سیاست خارجی کشورها تأثیرگذار است. امروزه ایدئولوژی لیبرالیسم و لیبرال دموکراسی تبدیل به هنجار غالب بین‌المللی شده است و سرمنشأ آن را می‌بایست در ایدئولوژی ایالات متحده به‌عنوان کارگزار اصلی نظام بین‌الملل دانست. پس از حمله تروریستی ۱۱ سپتامبر این کشور با استدلال مبارزه با تروریسم طرحی به نام «خاورمیانه بزرگ» را در دستور کار خود قرار داد، این طرح اولین بار توسط ایالات متحده به‌عنوان بخشی از مقدمات نشست سران گروه هشت در ژوئن ۲۰۰۴ مطرح شد که بخشی از «استراتژی روبه‌جلوی آزادی»^۱ جرج بوش با هدف

^۱ forward strategy of freedom

ارتقای دموکراسی و گسترش حقوق سیاسی در جهان اسلام و مقابله با اسلام‌گرایی افراطی بود. بر اساس تحقیقی که مؤسسه مطالعات سیاسی اسلام‌آباد در سال ۲۰۰۷ در این خصوص انجام داده است، این طرح بلندپروازانه درصدد ایجاد تعامل با پهنه وسیع جغرافیایی است که از اقیانوس اطلس در غرب و پاکستان در شرق و از سواحل دریای سیاه ترکیه در شمال و تا یمن در جنوب را شامل می‌شود و سه حوزه اصلی را در برمی‌گیرد که عبارت‌اند از ترویج دموکراسی و فراهم کردن فرصت‌های اقتصادی و ایجاد اصلاحات در حوزه آموزش (Mirkasymov, 2007: 2-3). از منظر سازه‌انگاری این طرح محصول ایده‌ای بود که بیانگر نقش ایالات‌متحده در ترویج و گسترش ارزش‌های دموکراتیک در سطح جهان بوده و در طول زمان نیز تکامل یافته است به طوری که شاید امروزه به شکل اولیه خود دنبال نشود اما توانسته بر سیاست‌ها و اقدامات آمریکا خصوصاً در خاورمیانه تأثیر بگذارد. ابتکار خاورمیانه بزرگ شاید با ایده ارتقای دموکراسی و ایجاد ثبات در این منطقه در نتیجه قیام‌های عربی، ارتباط مستقیمی نداشته باشد؛ اما رویکرد آمریکا در این زمینه می‌تواند نقطه اتصالی میان این دو مقوله باشد به طوری که بهار عربی آزمونی شد برای سنجش پایبندی آمریکا به ارزش‌های دموکراتیک خویش. چالش دیگر آمریکا در حوزه قیام‌های عربی، تضاد ارزش - منفعت در سیاست خارجی این کشور بود. منافع آمریکا در تحولات انقلابی منطقه حفظ رژیم‌های وابسته بود، اما ارزش‌هایی که آمریکاییان همواره پافشاری بر پایبندی بر آن داشته و با استفاده از آن سعی در اشاعه فرهنگ آمریکایی در شرق اروپا، آسیای شرقی و جنوبی و غرب آسیا دارند با این منافع در تضاد قرار گرفته است، ارزش‌هایی نظیر ارتقای دموکراسی و گسترش حقوق بشر که در تضاد با مسئله تأمین انرژی نظام سرمایه‌داری و حفظ هژمونی خود در منطقه قرار دارند (Gohari Moqaddam, 2014: 134).

ایالات‌متحده آمریکا در پدیده قیام‌های عربی با توجه به نظریه ساخت‌یابی به‌عنوان یکی از عوامل کلیدی در تحولات منطقه‌ای در نظر گرفته می‌شود. رویکرد آمریکا در قبال این پدیده را باید تابعی از نگرانی‌های امنیتی‌اش در منطقه غرب آسیا دانست. این کشور به‌عنوان یک کارگزار، نقشی فعال در تداوم یا تغییر ساختارها و نهادهای منطقه‌ای داشته است که این تأثیرات از طریق تأمین حمایت‌ها یا تأثیر بر تصمیم‌گیری‌های مختلف در کشورهای منطقه از طریق دیپلماسی عمومی، مداخله بشردوستانه، انتقال قدرت مدیریت‌شده یا مدیریت انتخابات انجام گرفته‌شده‌اند (Habib Allahi, Masoudnia, 2016: 56). آمریکا در مواجهه با پدیده بهار عربی دچار یک دوگانگی و چالش در برخورد با منافع خود در منطقه و ارزش‌ها و آرمان‌های دموکراتیک شد. امنیت انرژی، مبارزه با تروریسم و حفظ اتحادها و

ائتلاف‌ها با عربستان و مصر و اسرائیل از جمله منافعی بودند که از دیرباز ایالات متحده را به حمایت از رژیم‌های خودکامه سوق می‌دادند؛ اما با شروع اعتراضات مردمی که خواستار اصلاحات و مبارزه با رژیم‌های خودکامه بودند از آمریکا این انتظار می‌رفت که به دلیل داعیه‌دار بودن در ترویج دموکراسی و حقوق بشر از این جنبش‌ها که همسو با آرمان‌های این کشور بود حمایت کند و نتیجه این حمایت نیز بی‌ثبات کردن رژیم‌های متحد وی بود. به همین جهت دولت ایالات متحده درصدد اتخاذ رویکردهای مختلفی بود که با تطبیق مورد به مورد بر اساس شرایط و موقعیت هر کشور درگیر، در عمل بتواند میان ارزش‌ها و منافع خود تعادل ایجاد و همچنین ثبات را در منطقه حفظ کند. در مورد مصر، ابتدا حمایت از حسنی مبارک را در پیش گرفت چراکه متحد دیرینه این کشور بود؛ اما با تشدید اعتراضات و ورود نیروهای امنیتی به عرصه جامعه و سرکوب معترضان، چالش توازن میان منافع و ارزش‌های دموکراتیک برای آمریکا پررنگ‌تر شد و در نهایت تصمیم گرفت از حمایت خود دست کشیده و نقش تسهیلگر در روند مذاکرات و انتقال مسالمت‌آمیز قدرت را در پیش گیرد. در لیبی آمریکا الگوی مداخله نظامی را در پیش گرفته و با قصد به حداقل رساندن حضور مستقیم نظامی، نقش ناتو را به‌عنوان یک سازمان بین‌المللی در منطقه پررنگ جلوه داده و از توان نظامی ائتلافی ناتو جهت سرنگونی حکومت لیبی بهره می‌جوید (Ibrahim, 2016: 76-80 & 84-85) اما نتیجه این عمل به دلیل فقدان یک دولت باثبات در لیبی، ایجاد خلأ امنیتی و هرج و مرج پس از قذافی در این کشور می‌شود؛ همچنین در سوریه، حمایت‌های آمریکا به سمت نیروهای مخالف و معارض اسد روانه می‌شود جایی که در مقابل اهداف ایران در سوریه قرار می‌گیرد (Motaghi, 2011: 11).

از منظر سازه‌انگاری، مؤلفه‌هایی که سیاست خارجی ایالات متحده را شکل می‌دهند، ثابت یا از پیش تعیین شده نیستند، بلکه در معرض تغییر و تکامل در طول زمان هستند. بدین ترتیب دکترین اواما و اصول و استراتژی‌های سیاست خارجی وی و شعار تبلیغاتی‌اش که مبتنی بر تغییر و درک تحولات نظام بین‌الملل و لزوم هماهنگ شدن با آن بود بخشی از این مؤلفه در برخورد با قیام‌های عربی بود. اواما در سخنرانی خود در ۱۹ می ۲۰۱۱، اعلام کرد که این سیاست ایالات متحده است که اصلاحات را در سراسر منطقه ارتقا دهد و از گذار به دموکراسی حمایت کند. البته اواما در ضمن تمجید از روحیه انقلابی مردم کشورهای عربی، تصریح می‌دارد که دخالت مستقیم ایالات متحده در منطقه به‌عنوان یک پاسخ‌گزینشی در نظر گرفته خواهد شد. (Silverleib & Cohen (CNN), 2011). به‌عنوان مثال، ایالات متحده سابقه طولانی در حضور در غرب آسیا دارد و سیاست‌های دنبال شده در طول قیام‌های

عربی را می‌توان منعکس‌کننده این تاریخ و ساختارهای نهادی توسعه‌یافته در پیرامون این موضوع دانست. ژئوپلیتیک منطقه غرب آسیا و ذخایر نفتی عظیم در این منطقه همواره توجه قدرت‌های غربی را به خود جلب کرده است و آمریکا نیز حضور خود در این منطقه را مبتنی بر منافع هژمونیک در ثبات بازارهای نفتی می‌داند (Ross, 2011: 3-4). همچنین حفظ امنیت اسرائیل نیز دلیل دیگری جهت توجیه حضور آمریکاست و از زمان جنگ سرد، این کشور از طریق مداخله در توازن منطقه‌ای از ایجاد یک قدرت منطقه‌ای جلوگیری کرده و در نتیجه آن هژمونی خود را در منطقه محافظت کرده است (Mirtorabi, 2012: 253-252).

با پایان جنگ سرد، در سال ۱۹۹۱ در واشنگتن اجلاسی متشکل از سران ناتو برگزار می‌گردد که در این اجلاس مهم‌ترین اولویت ناتو با عنوان استراتژی نوین، جنگ علیه تهدید سبز (اسلام افراطی) جایگزین تهدید سرخ کمونیسم می‌گردد. در نهایت، حساسیت نسبت به محورهای تعارض (کانون تروریسم و جهان اسلام و غرب آسیا) با حملات یازده سپتامبر به اوج خود رسید و بوش پسر برنامه‌های ترویج دموکراسی در غرب آسیا را در دستور کار خود قرار داد. هدف اساسی این برنامه‌ها مقابله با تروریسم و افراط‌گرایی دینی با مبنای تشدید فشارهای بین‌المللی جهت اصلاحات سیاسی بود (Shahabi & Abbasi, 2015: 17-18). با روی کار آمدن اواما چرخشی در سیاست خارجی آمریکا صورت گرفت که در آن حرف از هم‌زیستی مسالمت‌آمیز اسلام و مسیحیت به چشم می‌خورد. ایالات متحده آمریکا به‌عنوان بیرق‌دار لیبرالیسم و دموکراسی جهانی همواره راهبردها و تاکتیک‌های سیاست خارجی خود را بر پایه هنجارها و هویت تعریف‌شده خود بنا می‌کند. رویکرد این کشور به قیام‌های عربی در ابتدا مبتنی بر ارزش‌هایی نظیر ترویج دموکراسی و حقوق بشر بود؛ اما به دلیل منافع استراتژیک خود دچار چالش و معضلاتی شد که در نهایت واکنش‌های مختلف کشورهای درگیر را در پی داشت. ترویج دموکراسی در غرب آسیا هرگز هدف اول و اصلی سیاست خارجی آمریکا نبوده است؛ بلکه در چند دهه گذشته، دغدغه اصلی این دولت حفظ ثبات در خاورمیانه و برابری اساس، پیشبرد صلح موردنظر واشنگتن در این منطقه و تضمین تجارت نفت از منطقه به بازارهای غربی بوده است (Jou.S.A.H, 2016:120).

نتیجه‌گیری

سه دهه بعد از شکست‌های پیاپی ائتلاف کشورهای عربی در جنگ با رژیم اسرائیل، بیش‌ازپیش دنیا شاهد غلیان احساسات ضد اسرائیلی میان اعراب بود. از طرفی احساسات ناسیونالیستی آن‌ها جریحه‌دار شده بود و در طرف دیگر مسئله فلسطین به‌مثابه بحرانی مذهبی بر اعراب نمایان می‌شد. تمام این‌ها

به‌علاوه تبعیض اقتصادی فزاینده، بیکاری و عقب‌ماندگی سیاسی همگی دست‌به‌دست هم داد تا جوامع عربی به سمت قیام‌هایی بعضاً خشونت‌آمیز بروند که از سال ۲۰۱۰ شروع شد و امواج آن همچنان بنیان دولت‌های عربی را می‌لرزاند. اعراب خواستار این بودند که هویت «خود» را به‌عنوان ملت مسلمان و عرب در مقابل «دگر» یعنی یهود و رژیم اسرائیل بازتعریف و شناسایی کنند. در این میان مفهوم «بیداری اسلامی» توسط جمهوری اسلامی و در سپهر ایدئولوژیک ایران و حتی در مطبوعات آن به‌عنوان روشی برای شناسایی قیام‌های عربی استفاده شد. ایران با حمایت از این قیام‌ها، به دنبال گسترش نفوذ خود در سراسر غرب آسیا و شمال آفریقا بود، به‌ویژه در کشورهایی که می‌توانست متحدان را تقویت یا دشمنان را تضعیف کند. این استراتژی بخشی از هدف گسترده‌تر ایران برای به چالش کشیدن نظم منطقه‌ای موجود به‌ویژه با حضور آمریکا و اسرائیل و ارتقای موقعیت خود به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای مسلط بود. این قیام‌ها و تغییر سیاست‌های بعدی ایالات‌متحده به ایران اجازه داد تا با محیط ژئواستراتژیک خاورمیانه در حال تحول سازگار شود و آزادی عمل سیاسی و نظامی فزاینده‌ای را در کشورهایمانند عراق، سوریه، لبنان و یمن به دست آورد که این مهم خود عاملی بر امکان نفوذ سیاسی بیشتر در این کشورها و برخوردار شدن از اهرم‌های متنوع در مذاکرات بین‌المللی برای جمهوری اسلامی شد؛ بنابراین واکنش ایران به قیام‌های عربی عمیقاً با استراتژی گسترده‌تر آن برای گسترش نفوذ خود، به چالش کشیدن سلطه غرب و ترویج گفتمان مقاومت اسلامی درهم‌آمیخته بود.

در نقطه دیگر ماجرا اما آمریکا به‌عنوان یک بازیگر مهم بین‌المللی با استفاده از بازتعریف هویتی جدید از خود در غرب آسیا سعی کرد، تصویر خود را حامی قیام‌های عربی و آرمان‌های آنان یعنی آزادی و برابری نشان دهد. این در حالی بود که در سال‌های قبل و به‌خصوص بعد حملات ۱۱ سپتامبر سعی کرده بود در سیاست‌هایی متفاوت با حمایت از قدرت‌های یکه سالار و سنتی عربی، عرصه را بر گروه‌های تروریستی و افراط‌گرا و همچنین بر نفوذ جمهوری اسلامی تنگ کند؛ اما این بار آمریکا از در دیگری وارد شد و سعی کرد به‌جای اخراج گروه‌ها و احزاب اسلام‌گرا از رأس قدرت، آنان را وارد هسته قدرت سیاسی کرده و حرکت آن‌ها به‌سوی افراطی‌گری را سد کند یا تمایلشان به نزدیکی به جمهوری اسلامی در منطقه برای هدفی مشترک یعنی مبارزه با اسرائیل و آمریکا را کاهش دهد؛ در ضمن آن‌که این اهداف مشترک نهایتاً نتیجه‌ای جز بسط قدرت ایران در منطقه هم نخواهد داشت. این تغییر تاکتیک در سیاست خارجی به معنای شکل‌گیری وضعیتی جدید در سیاست‌های کلان ایالات‌متحده در رابطه با وضعیت خاورمیانه نبود؛ چراکه این دولت همچنان در تعریف «دیگری» در مقابل تعریف هویتی

خود، اسلام افراطی و گروه‌های تروریستی و سلفی را ارائه می‌کرد چنانکه در زمان جنگ سرد این «دیگری» شوروی و بلوک شرق بود و اساساً همین تعریف هویتی آمریکا از خود در مقابل «دیگری»، چه کمربند سبز باشد چه قرمز، راه شناسایی منافع ملی ایالات متحده نیز هست. به نظر می‌آید هر دو کشور، در نگاهی سازه‌انگارانه سعی داشتند در قبال قیام‌های عربی سیاست‌هایی را در پیش گیرند که بیشترین همخوانی را با استراتژی‌های آنان در مقابله با تهدیدات هویتی آن‌ها داشته باشد؛ چراکه این تهدیدات هویتی نهایتاً منجر به تهدید منافع ملی هر دو کشور خواهد شد. پس می‌توان نتیجه گرفت که اهداف نهایی هر دو دولت به‌واسطه تفاوت معنایی، هویتی و ایدئولوژیکی و از طرف دیگر وضعیت هر کدام در ساختار نظام بین‌الملل، متفاوت بود، به این معنا که ایالات متحده به‌واسطه اینکه از مؤسسان ساختار کنونی در نظام بین‌الملل و در حال حاضر از مهم‌ترین کارگزاران آن است، تمایلی به ازدست‌رفتن یا تغییر در نظم این ساختار ندارد. برخلاف ایالات متحده، ایران بعد از انقلاب به‌واسطه هویت انقلابی - اسلامی خود به سمت کارگزار محوری رفته و تمایل دارد که وضعیت خود را نه به‌عنوان یک بازیگر منفعل بلکه به کارگزاری فعال ارتقا دهد و از آن مهم‌تر هویتی کاملاً مشخص و پررنگ برای خود ایجاد کند و این هویت در مقابل ساختاری قابل شناسایی است که به‌واسطه بنیان‌های فکری و ایدئولوژیک خود مقابل آن قرار گرفته است و همچنین امکانات پرورش ایده و گفتمان مقاومت اسلامی را ابتدا در منطقه و سپس در نظام بین‌الملل را فراهم کند.

تفاوت اصلی در رویکرد جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا در انگیزه‌های اساسی و نتایج درک شده از قیام‌های عربی توسط این دو دولت نهفته است. ایران این قیام‌ها را فرصتی برای تغییر نظم منطقه‌ای می‌دید به‌گونه‌ای که در نتیجه آن می‌تواند نفوذ رقبای خود را کاهش و عمق استراتژیک خود را افزایش دهد. در مقابل، ایالات متحده با چالش حمایت از آرمان‌های دموکراتیک و مدیریت خطرات احتمالی یعنی گروه‌های افراطی و تروریستی برای منافع و متحدان خود مواجه بود که منجر به رویکردی محتاطانه‌تر و گاه متناقض شد. علاوه بر این، چارچوب‌بندی ایران از قیام‌های عربی به‌عنوان بیداری اسلامی در تضاد با دیدگاه ایالات متحده است؛ چراکه تمرکز ایالات متحده بیشتر بر جنبه‌های دموکراتیک و حقوق بشری قیام‌ها بود. این تفاوت‌ها بر تعامل پیچیده ایدئولوژی، منافع استراتژیک و پویایی‌های منطقه‌ای تأکید می‌کند که پاسخ‌های ایران و ایالات متحده به قیام‌های عربی را شکل داد.

References

- Arab Spring. (2012, December 9). *America Magazine*.
<https://www.americamagazine.org/issue/779/editorial/arab-spring>
- Atari, S, H; Keshavarz, H; Raei, F. (2013), "Investigating the Impact of the Islamic Revolution in Iran on Recent Movements in the Middle East with Emphasis on the Concept of Dissemination of Structuralism", *Journal of Islamic World Political Studies*, Vol. 2, No. 5-6, pp. 114-127. (In Persian)
- Bagcheh Van, S. (2013), "Islamic Awakening and the Thoughts of Seyyed Jamaluddin Asadabadi", *Quarterly Journal of Islamic Revolution Thought*, Number 10, Pages 227-241. (In Persian)
- Behraves, M. (2011, July 20). The Relevance of Constructivism to Foreign Policy Analysis. *E-International Relations*. <https://www.e-ir.info/2011/07/17/the-relevance-of-constructivism-to-foreign-policy-analysis/>
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "Arab Spring". *Encyclopedia Britannica*, Invalid Date, <https://www.britannica.com/event/Arab-Spring>. Accessed 27 May 2023.
- Cnn, B. A. S. A. T. C. (n.d.). Obama announces "new chapter" in U.S. Mideast diplomacy. CNN.com. <http://edition.cnn.com/2011/POLITICS/05/19/obama.mideast/index.html>
- Ekhbari, M. (2008). STRUCTURE OF INTERNATIONAL SYSTEM IN 21 CENTURY, A CASE STUDY OF AMERICAN POLICY IN THE MIDDLE EAST. *JOURNAL OF POLITICAL STUDIES*, 1(2), 149-174. (In Persian).
- Energy Information Administration (1999). *Annual Energy Outlook*. Washington DC: Department of Energy.
- Finnemore, M., & Sikkink, K. (2001). Taking stock: the constructivist research program in international relations and comparative politics. *Annual review of political science*, 4(1), 391-416.
- Ganji Arjanki, A. (2010), *The Third Wave of Islamic Awakening: A Study of the Trend of Political Islam's Expansion in the Islamic World*, Tehran: Institute for Strategic Studies of Nahavand Nay Organization. (In Persian)
- Ghareman pour, R. (2004). Constructivism: From International Politics to Foreign Policy. *Strategic Studies Quarterly*, 7(24), 299-318. (In Persian)
- Ghavam, A; Fatemi-Nejad, S, A; Shokoohi, S. (2013), *International Relations Theory*, Tehran: Ghomes. (In Persian)
- Ghavam, S, A; (2018), *Principles of Foreign Policy and International Politics*. (In Persian)
- Giddens, A. (2004). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration: Elements of the theory of structuration*. In *Practicing History* (pp. 121-142). Routledge.
- Gohari Moqaddam, A. (2014). The US Behavioral Pattern towards the Islamic Awakening. *Political Strategic Studies*, 2(6), 117-141. (In Persian).
- Habib Allahi, M; Masoudnia, H. (2016). America's Triple Approach, Support, Mediation and Intervention: Compare the New Egypt and Iran, *Political Science Quarterly*, 34 (12), 49-73. (In Persian).
- Haddad, Y. (1992). Islamists and the " Problem of Israel": The 1967 Awakening. *The middle east journal*, 266-285.
- Haddad, Y. Y. (1987). Islamic " Awakening" in Egypt. *Arab studies quarterly*, 234-259.

- Haddad, Y. Y., Voll, J. O., & Esposito, J. L. (1991). *The contemporary Islamic revival: a critical survey and bibliography* (No. 20). Greenwood Publishing Group.
- Hajiei, A., Ghasemian, A., & Falahnajad, A. (2022). The impact of the discourse of Islamic revolution on the process of Arab revolutions. *World Politics*, 11(3), 295-319.
- Ikenberry, G. J. (2002). *America Unrivaled The Future of the Balance of Power*. Cornell University Press.
- Jafari, S. A; Ghasemi, A. (2014), "Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran towards the Islamic Awakening", *Journal of Islamic World Political Studies*, Vol. 3, No. 10, pp. 73-53. (In Persian)
- Jahanbin, F; Parto, F. (2012). Iran' Foreign Policy Strategy Toward Islamic Awakening., 2(3), 117-143. (In Persian)
- Jahangir, K., & Esmaeili, M. (2013). The impact of islamic revolution of Iran on Islamic awaking in north Africa. (2010-2012): The case study of Tunisia, Egypt and Libya. *Politica Quarterly*, 43(1), 27-52. (In Persian)
- Jaspal, R (2014). Representing the Arab Spring in the Iranian press: Islamic awakening or foreign-sponsored terror? *Politics, Groups, and Identities*, 2, 422 - 442.
- Jou, S. A. H. The Role of US Foreign Policy in the Middle East.
- Katzman, K. (2015, May). *Iran's foreign policy*. Library of Congress, Congressional Research Service.
- Mills, J., Bonner, A., & Francis, K. (2006). The development of constructivist grounded theory. *International journal of qualitative methods*, 5(1), 25-35.
- Mirkasymov, Bakhtiyar. "The US Greater Middle East Initiative." *Policy Perspectives*, vol. 4, no. 2, 2007, pp. 1-20.
- Mirtorabi, S. (2012), *Islamic Awakening and Political Economy of Middle East Oil*, Tehran: Imam Sadiq University (AS) (In Persian).
- Moshirzadeh, H. (2004). Structuralism as a Meta-theory of International Relations. *Journal of Law and Political Science*, 65(0), 143-113. (In Persian)
- Moshirzadeh, H. (2011), *Development in International Relation Theories*, Tehran: Samt (In Persian)
- Motaghi, E. (2011). The Role and Strategy of the United States in Expansion of the Civil Disobedience in Syria, *Quarterly Guide to political, defense, and security policies*, 2(3), 9-25. (In Persian).
- Nourbakhsh, Y; Hosseini, R and Samiei, M. (2012), *Representation of the Arab revolutions in Western magazines and newspapers*, Tehran: University of Tehran. (In Persian)
- Ross, M. L. (2011). Will oil drown the Arab Spring: Democracy and the resource curse. *Foreign Aff.*, 90, 2.
- Ruggie, J. G. (1998). What makes the world hang together? Neo-utilitarianism and the social constructivist challenge. *International organization*, 52(4), 855-885.
- Saratsis, I. (2011). The Arab spring, Iran and the United States: what next? *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, 20(2), 21-34.
- Sattari, Sajjad (2022), *New Discourses in Political Sociology*, Tehran: University of Tehran. (In Persian)
- Selim, G. M. (2013). The United States and the Arab spring: The dynamics of political engineering. *Arab Studies Quarterly*, 35(3), 255-272.

- Shahabi, S; Abbasi, F. (2015). America and the developments known as the Arab Spring. *Foreign Policy Quarterly*, 29(2), 7-31. (In Persian).
- Sotoudeh Arani, M. (2002), structure-agent relationship: a framework for studying the evolution of Iran's foreign policy, *Foreign Policy Quarterly*, 16(1), 1-32. (In Persian).
- Statement of the Supreme Leader's remarks at the First Islamic Awakening Summit, 16/9/2011, Office of the Supreme Leader's Information Website: <https://www.leader.ir>. (In Persian)
- They, S. (2018). *Introducing Constructivism in International Relations Theory*. E-International Relations.
- The Constitution of the Islamic Republic of Iran*. (In Persian)
- Tusicisny, Andrej. "Security Communities and Their Values: Taking Masses Seriously." *International Political Science Review / Revue Internationale de Science Politique*, vol. 28, no. 4, 2007, pp. 425-449.
- Valee Modarres, M., Safinejad, A., Naseri, N., & Golmohammadi, H. (2019). Geo-Cultural Pattern of Islamic Republic of Iran Regarding to Arabic Uprising in Middle East (2014-2011). *Contemporary Researches on Islamic Revolution*, 1(2), 25-42.
- Wendt, A. E. (1987). The Agent-Structure Problem in International Relations Theory. *International Organization*, 41(3), 335-370.
- Wendt, Alexander. "Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics." *International Organization*, vol. 46, no. 2, 1992, pp. 391-425.
- Wittes, T. C. (2004, May 10). The New U.S. Proposal for a Greater Middle East Initiative: An Evaluation. Brookings. <https://www.brookings.edu/articles/the-new-u-s-proposal-for-a-greater-middle-east-initiative-an-evaluation/>